

Sahâbî Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri

“The Value of Sahâbah
Sahîfas in Terms of the Verbal
Narration”

Fahri HOŞAB*

Abstract: Sahabahs who the first râvîs of the hadiths have transferred The Holy Prophet's hadiths by memorizing or writing. They have based on literally riwayat when they make riwayat hadiths. Literally riwayat is important in fully preserving and transporting the meaning of the hadith. The most important sources for identification of transferred with saving words are sahabah sahîfas. When examining the contents of the sahabah sahîfahs in the hadith sources, it will be seen that the literal narrative samples are more predicted.

Citation: Fahri HOŞAB, “Sahâbî Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVI/2, 2018, pp. 93-105.

Keywords: Sahâbah, sahîfah, hadith, matn, verbal narration.

I. Giriş

Hiz. Peygamber (sav), Allah tarafından kendisine vahyedilen Kur'an'ı tebliğ yanında muhtevasını beyanla da vazifelendirilmiştir. O'nun Kur'an'ı beyanı, sözleri, fiilleri ve takrirleriyle gerçekleşmiştir. Allah Resûlü'nün beyanını ifade eden hadislerini/sünnetlerini ezber (hıfz) ve yazma (kitabet) yoluyla muhafaza (tesbît) eden ashâbı, bunları kendi arasında ve kendilerine ulaşan tabiûn nesline sözlü (şifahî) ve yazılı (kitabî) olarak rivâyet etmiştir. Sahâbîler, hadis lafızlarını Hiz. Peygamber'den duyulduğu şekliyle nakletmeye (lafzî rivâyete) itina göstermiştir

II. İlk Yazılı Hadîs Kaynakları: Sahâbî Sahîfeleri

Sahâbîler Hiz. Peygamber'in hadislerini çoğunlukla zihinlerinde muhafaza ediyordu. Aralarında hadisleri yazı ile tesbit eden bir grup da vardı. Ancak bunların sayısı azdı. Çünkü onlar, önceleri, Kur'an'la karışır endişesiyle Hiz. Peygamber tarafından hadisleri yazmaktan men edilmişlerdi.¹ Hiz. Peygam-

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv., İlahiyat Fak., Hadis, KAHRAMANMARAŞ, fahrihosab@hotmail.com

¹ Hâkim en-Neysâbüri Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh, *Marifetu 'Ulûmi'l-Hadis*, Medîne 1397/1977, Mukaddime (s. II); İbnu's-Salâh, Ebû 'Ömer 'Osmân b. 'Abdurrahmân, *'Ulûmu'l-Hadis*, Dimaşk 1406/1986, s. 182; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihu'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, Beyrût 1416/1995, I, 45.

ber'in hadisleri yazmayı yasaklama sebebini, ashâbın, sınırlı sayıda sahâbî dışında okuma yazma bilmedikleri ve bilenlerin de çoğunun yazıları iyi olmadığı için, hadisleri yazarken hata yapmalarından kaygı duyması olarak değerlendirenler de olmuştur.²

Allah Resûlü, hadisleri yazmayı yasakladığı dönemde, yazısı iyi olan Abdullah b. Amr'a (v. 65/684-85)³ hususi yazma izni vermiştir.⁴ Kaynaklarda, hadisleri yazma ile ilgili Hz. Peygamber tarafından verilen hususi iznin Abdullah b. Amr'la sınırlı kalmadığı, muhtelif zamanlarda yazma izni isteyen sahâbîlere de izin verdiği⁵, hatta Resûlullah'ın etrafına halka olup hadis yazanlar bulunduğu dair⁶ bilgiler mevcuttur.

Hadis âlimlerince, Hz. Peygamber'in hadisleri yazmayı yasaklandığına dair rivâyetlerle⁷ yazmaya izin verdiğine⁸ veya yazmaya teşvik ettiğine dair rivâyetler⁹ tahlil edildiğinde, yazma yaşınının, hadislere ilginin sahâbeyi Kur'an'la iştigalden alıkoyacağı kaygısından emin olunduktan sonra kaldırıldığı değerlendirilmektedir.¹⁰ Hadisleri yazmaya izin ifade eden hadislerin, yazmayı yasaklayan hadisleri nesh ettiğini değerlendirenler de olmuştur.¹¹

Sahâbîlerin hadisleri yazdıkları malzemelere "sahîfe" adı verilmiştir.¹² Bu sahîfelerden muhtevası geniş olanların, birbirine eklenerek, katlanarak veya dürülebilmek üzere muhafaza edilen enli veya uzun sayfalar şeklinde olduğunu söylemek mümkündür.¹³

² bkz. İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim, *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadis*, Beyrût 1419/1999, s. 412; Koçyiğit, *Hadislerin Toplanması Ve Yazı İle Tespiti*, Konya 2007, s. 27-28.

³ bkz. İbn Kuteybe, *Te'vîl*, s. 412.

⁴ bkz. Buhârî, Muhammed b. İsm'âil, *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul, 1413/1992, 'İlm39; Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebi Dâvûd*, İstanbul, 1413/1992, 'İlm3; Ahmed b. Hanbel, *Musnedu Ahmedi'bnî Hanbel*, İstanbul, 1413/1992, II, 192, 207, 215.

⁵ bkz. Râmehurmuzî, el-Hasen b. 'Abdurrahmân, *el-Muhaddisu'l-Fâsil beyne'r-Râvî ve'l-Vâ'i*, Beyrût 1391/1971, s. 369; Celâleddin es-Suyûtî, Ebu'l-Fadl 'Abdurrahmân b. Ebû Bekr, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevî*, Riyâd 1423/2003, II, 7-8.

⁶ bkz. Dârimî, 'Abdullâh b. 'Abdurrahmân, *Sunenu'd-Dârimî*, İstanbul 1413/1992, Mukaddime 43.

⁷ bkz. Müslim b. Haccâc el-Kuseyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, İstanbul, 1413/1992, Zühd 72; Ebû Dâvûd, 'İlm 3; *Müsned*, III, 12, 21, 39, 56; Dârimî, Mukaddime 42.

⁸ bkz. Buhârî, 'İlm, 39; Ebû Dâvûd, 'İlm3; *Müsned* II, 192, 207, 215; Dârimî, Mukaddime 43.

⁹ bkz. Buhârî, 'İlm, 39; Müslim, Hacc, 488; Ebû Dâvûd, 'İlm 3; Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fâsil*, s. 363-369; Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî, *Takyîdu'l-İlm*, Kâhire 1429/2008, s. 79-83; İbn 'Abdîberr, Yûsuf, *Câmi'u Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, Su'ûdî 'Arabistan 1414/1994, s. 298-300; Suyûtî, *Tedrib*, II, 7.

¹⁰ bkz. Hatîb, *Takyîd*, s. 73.

¹¹ bkz. İbn Kuteybe, *Te'vîl*, s. 412; Cezâirî, *Tevcih*, I, 54.

¹² bkz. Buhârî, *İ'tisâm* 5.

¹³ Aydınlı, Abdullah, "Sahife", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 523.

Sahâbeden Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber'in kendisine hadîsleri yazma izni vermesinden sonra, yazdıklarını bir sahîfede toplamış ve sahîfesine "es-Sâdika" ismini vermiştir.¹⁴

Hadîs kaynaklarında, Abdullah b. Amr dışında 49 tane hadîs yazan sahâbî yer alır. Ashabın meşhurlarından Enes b. Mâlik (v. 93/711), Abdullah b. Ömer (v. 73/692), Abdullah b. Mes'ûd (v. 32/652), Zeyd b. Sâbit (v. 45/665), Ebu Hureyre (v. 58/677), Ebu Sa'îd el-Hudrî (v. 64/683), Câbir b. Abdullah (v. 78/697) bunlardan birkaçıdır.¹⁵

Sahâbî sahîfelerinden, sadece Ebu Hureyre'nin Hemmâm b. Münebbih'e (v. 132/750) yazdığını sahîfenin iki el yazması nüshası günümüze kadar ulaşmıştır.¹⁶ Bu sahîfeyi Hemmam'dan Mamer b. Raşid (v. 153/770) rivâyet etmiş ve Cami adlı eserinde aynen nakletmiştir.¹⁷

Günümüze ulaşamayan diğer sahâbî sahîfeleri hakkında ise ilk dönem mu-teber hadîs kaynaklarında kayıtlar bulunmakta ve bu sahîfe ile beraber, mu-tevaları Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır.¹⁸ Bu sahîfelerde yer alan hadîsler, Müsned dışındaki temel hadîs kaynaklarına tasnife tabi tutularak dercedilmiştir.

III. Sahâbenin Hadisleri Lafzen Rivâyeti

Hadîslerini kendisinden işiten ashabının bunları başkalarına da nakletmesini isteyen Hz. Peygamber'in¹⁹, aynı mânâyı ifade eden kelime ile dahi olsa, lafızlarının değiştirilmeden rivâyet edilmesine dair telkini olmuştur.²⁰ Meselâ; sahâbeden Berâ b. Azîb (v. 72/691), Allah Resûlü'nden öğrendiği bir duayı O'nun huzurunda tekrar ederken "nebî" kelimesi yerine "resûl" kelimesini zikretmiş, bunun üzerine müdahale ederek kendisinden duyduğunu aynen oku-

¹⁴ İbn Sa'îd, Muhammed, *Kitâbu Tabakâti'l-Kebîr*, Kâhire 1421/2001, II, 321-322.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, *Muhtasar Hadîs Tarihi ve Sahîfe-i Hemmam ibn Münebbih*, (Trc.: Kemal Kuşçu), İstanbul 2007; s. 44-96; Muhammed Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadîs Edebiyatı*, (Trc.: Hulusi Yavuz), İstanbul 1993, s. 34-58; Koçyiğit, Talat, *Hadîs Tarihi*, Ankara 2010, s. 41-68; *Hadîslerin Toplanması Ve Yazı İle Tespiti*, s. 53-129; Âşik, Nevzat, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti*, İzmir 1981, s. 220-232.

¹⁶ bkz. Hamidullah, *Muhtasar*, s. 108-154.

¹⁷ İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Alî, *Tehzibu't-Tehzîb*, b.y.y. ,1416/1995, IV, 283.

¹⁸ Çakan, İsmail Lütfî, *Hadîs Edebiyatı*, İstanbul 2009, s. 37.

¹⁹ Buhârî, 'İlm, 25; Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Câmi'u't-Tirmizî*, İstanbul, 1413/1992, 'İlm 7; Ebû Dâvûd, 'İlm 10; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul, 1413/1992, Mukaddime 18; *Müsned*, I, 437, III, 116, 225, IV, 80, 82, V, 183.

²⁰ bkz. Buhârî, Vudû', 75.

masını istemiş, aynı mânâyı ifade eden kelime değişikliğine müsaade etmemiştir.²¹ Hz. Peygamber'in, "Kim kasden bana isnad ederek yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın."²² hadisi de, sahâbeyi hadîsleri nakilde hassasiyete, dolayısıyla lafzen rivâyete sevk eden²³ sebeplerdendir.

Sahâbeden bazı kimseler, hadîs lafızlarının Hz. Peygamber'den duyulduğu şekilde rivâyet ve tebliğine itina göstermiş ve onu değişik lafızlarla ifade edenlere karşı şiddetli itirazlarda bulunmuştur.²⁴ Hadîs kaynaklarında, sahâbenin hadîslerin lafzen rivâyeti hususunda gösterdiği titizliğe dair bilgiler ve örnekler yer almaktadır:

Sahâbeden Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den işittiği bir hadîsi veya Onun'la ilgili bir müşahedesini rivâyet ettiğinde, lafız veya vakıa ile ilgili ne bir şeyi eksiltir ne de eklerdi.²⁵ O, hadîsleri lafzen rivâyette kendi hassasiyetinin yanında, başkalarına da aynı hususu telkin ederdi. Hadîs rivâyet eden birisinin İslâm'ın beş şartını sıralarken Ramazan orucunun sırasını değiştirerek beşinci sırada zikretmesinden dolayı onu ihtar etmiş, Hz. Peygamber'den duyduğu lafızla rivâyet etmesini istemişti.²⁶ "Münafığın misâli, iki sürü arasında gidip gelen şaşkın koyun gibidir..."²⁷ hadîsini nakleden sahâbî, hadîsin lafzında bulunan ve "şaşkın" mânâsını ifade eden "âira" kelimesi yerine aynı mânâyâ gelen "râbida" kelimesini kullandığı için yine onun tarafından ikaz edilmişti.²⁸

Ömer b. Hattâb (v. 23/643), hadîslerin lafzî rivâyeti ile ilgili titizliğini, "Bir hadîsi duyduğu gibi tahdis eden kimse selâmettedir." sözüyle dile getirmişti.²⁹

Sahâbeden Ebu Ümame (v. 86/705) de, hadîsleri, kelimeleri değiştirmeyecek nakledenlerdendi.³⁰

Hadîs kaynaklarımızda, sahâbenin lafzen rivâyeti birbirine de tavsiye ettikleri, hata vaki olduğunda düzelttikleri, bir kelimenin eklenmesine, takdim veya te'hirine veya yerine eş mânâlı bir kelimenin telaffuz edilmesine dahi karşı çıktıkları³¹, hatta hadîsi lafzı ile eda edememekten korktukları için rivâyetten çekindikleri bilgisine de yer verilmiştir.³²

²¹ Buhâri, Vudû' 78; Müslim, Zıkr 14.

²² Buhâri, 'İlm38; *Müsned*, III, 116.

²³ bkz. Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fâsıl*, s. 538; Hatîbu'l-Bağdâdî, *el-Kifâye fi Ma'rifeti Usûli 'İlmi'r-Rivâye*, b.y.y. 1423/2003, I, 503-507.

²⁴ Âşık, Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti, s. 180.

²⁵ İbn Mâce, Mukaddime 1; *Müsned*, II, 82.

²⁶ Hatîb, *Kifâye*, I, 515.

²⁷ Müslim, Sıfâtu'l-Munâfikîn, 17.

²⁸ *Müsned*, II, 32, 88; Hatîb, *Kifâye*, I, 508.

²⁹ Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fâsıl*, s. 538; Hatîb, *Kifâye*, I, 506.

³⁰ Hatîb, *Kifâye*, I, 505.

³¹ bkz. *Müsned*, II, 32, 88; *Kifâye*, I, 503-520;

³² bkz. Hatîb, *Kifâye*, I, 578-582.

Sahâbiler, bazen de hadîsin lafzında takdim te'hîr hatasına düşme ihtimaline karşı "ev" atif edatını kullanmışlar³³; hadîsleri Hz. Peygamber'den işitildiği lafızlarla ezberlemek için birbirine okuyarak müzakerelerde de bulunmuşlardır.³⁴ Ashâbın hadîs rivâyeti hususunda zaman zaman birbirini tenkid etmeleri de, şüphesiz, kendi içinde bir lafzî rivâyet hassasiyeti taşımaktadır.³⁵

Sahâbenin, hadîsleri lafzen rivâyet hususunda titiz davranmakla beraber lafzı tam olarak muhafaza edemedikleri durumlarda, mânâyı muhafaza ederek farklı lafızlarla rivâyette buldukları da olmuştur.³⁶ Lafız farklılıkları her zaman mânâ ile rivâyetle alâkalı değildir. Bazı lafız farklılıkları, Hz. Peygamber'in bir şeyi ashâbına aynı mânâyı ifade eden farklı lafızlarla öğretmesinden de kaynaklanmaktadır.³⁷ Allah Resûlü'nün talim-terbiyedeki bu usûlü, muhataplarına kolaylık sağlama maksadı ile irtibatlandırılmaktadır.³⁸ Ancak sahâbenin, Hz. Peygamber'den farklı lafızlarla da olsa işittiği hadîsleri aynı lafızlarla rivâyet etmesi, yine lafzî rivâyet sınıfında değerlendirilecek bir husustur.

IV. Sahâbi Sahîfeleri ve Lafzî Rivâyeti

Sahife sahibi bazı sahâbiler, Hz. Peygamber'in huzurunda O'ndan işittikleri lafızları aynen kayda geçirmişler ve yazılı hadîs malzemelerini bu şekilde oluşturmuşlardır. Hadîs kaynaklarımızda bazı sahâbilerin Allah Resûlü'nün beyanları esnasında sözlerini yazıya döktüklerine dair bilgiler ve örneklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

Sahife sahibi Abdullah b. Amr'a bir mevzu sorulmuş, bunun üzerine eski bir sandığı getirterek içinden bir kitap çıkarmış ve sözlerine, bu yazılı malzemeye bakarak, "Allah Resûlü'nün huzurunda söylediklerini yazıyorken..." diye başlamıştır.³⁹ Bir defasında da, "Biz Resulullah'ın yanında bulunurken, O ne konuşursa yazardı"⁴⁰ ifadesini kullanmıştır. Onun, hadîslerin, Hz. Peygamber zamanında ve bazı sahâbiler tarafından bizzat huzurunda yazıldığına dair naklettiği bu kısa Tahkiyesindeki "biz" ifadesi, Allah Resûlü'nün huzurunda yazma ameliyesinin kendisi dışında bazı sahâbiler tarafından da gerçekleştirildiğini ve devamlılık arz eden bir durum olduğunu göstermektedir.

Yine sahife sahibi sahâbilerden Enes b. Mâlik, etrafına insanlar toplandığında kitaplarını getirir ve "Bu hadîsleri Hz. Peygamber'den duydum, sonra

³³ bkz. Hatîb, *Kifâye*, I, 518-521.

³⁴ bkz. Dârimî, Mukaddime 32, 51; Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu'l-Fâsıl*, s. 538.

³⁵ Sahâbenin hadîs rivâyetinde zaman zaman birbirine yönelttikleri tenkidin örnekleri için bkz. Aşık, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti*, s. 250-267.

³⁶ Hatîb, *Kifâye*, I, 577-585.

³⁷ Şafi'i, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, Mısır 1357/1938, s. 270-272.

³⁸ bkz. Şafi'i, *Risâle*, s. 273.

³⁹ Müsned II, 176; Dârimî, Mukaddime 43.

⁴⁰ Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lamî'n-Nubelâ*, Beyrût 1402-1982, III, 87.

yazıp kendisine okudum.” diye naklederdi.⁴¹ Enes b. Mâlik’in bu ifadesinden de anlaşılıyor ki o, ezberleyip yazdığı hadîsleri, lafzî rivâyet hususundaki teşvikine uyarak Hz. Peygamber’e arz etmiş ve tasdikini almıştır.

Sahife sahibi Abdullah b. Amr’ın yazdığı hadîslerin yer aldığı kitap koleksiyonu Amr b. Şuayb’a intikal etmiştir.⁴² Eserin büyük bir bölümü Amr’ın rivâyetiyle Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde yer almaktadır.⁴³ Diğer sahâbi sahîfeleri muhtevalarının da hadîs kaynaklarında yer aldığına yukarıda değinilmiştir.

Bazı sahîfe sahibi sahâbilerin, hadîsleri doğrudan Hz. Peygamber’in lisanından yazıya dökmeleri ve sözlü rivâyeti de bunları esas alarak gerçekleştirmeleri, hadîslerin lafzî rivâyeti meselesinde üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Çünkü bazı sahâbîlere ait bu yazılı malzeme, bir şekilde ilk dönem hadîs kaynaklarına ve sağlam tariklerle Tasnif devri temel hadîs kaynaklarına intikal etmiş ve kayda geçirilmiştir.

Hız. Peygamber’in kendi ifadelerini ihtiva eden hadîsler, bilhassa ilk iki asırda kaleme alınmış kitaplarda daha fazla sayıda bulunabilecektir. Bu ilk yazılı vesikalar ne kadar çok keşfedilip neşredilebilirse Hız. Peygamber’in lafızlarıyla nakledilen hadîslerin sayısı o kadar artmış olacaktır... Demek oluyor ki Hız. Peygamber’in kendi sözlerinin menbaı, kendisine en yakın olan güvenilir kişiler tarafından telif edilmiş bulunan eserlerdir. Bu eserlerin ortaya çıkarılıp ilim dünyasının hizmetine sunulması, hadîs ilmine önemli katkı sağlayacağı gibi, bazı müsteşriklerin iddia ve nazariyelerinin menfi tesirlerini de ortadan kaldıracaktır.⁴⁴

İlk iki asır hadîs kaynaklarında tespit edilip muhtevası müşahhas olarak ortaya konabilecek sahâbî sahîfeleri, yapılacak bu tür çalışmaların temelini teşkil edeceği gibi, hadîslerin lafzî rivâyeti ile ilgili istatistikleri de değiştirecek ve lafzî rivâyete dair tespit ve rakamları arttıracaktır.⁴⁵

V. Sahîfe-i Sahîha’dan Lafzî Rivâyet Örnekleri

Yukarıda, hadîslerin lafzen rivâyeti ile ilgili vesika değeri taşıyan kaynakların en önemlilerinin sahâbî sahîfeleri ve sahîfe muhtevalarında yer alan ve sahîfe sahibi sahâbî râvîlerden sahih senedlerle nakledilmiş rivâyetlerin yer aldığı hadîs kaynakları olduğu ifade edilmişti. Sahâbî sahîfelerinde yer alıp sahih hadîs kaynaklarına intikal etmiş bazı lafzî rivâyet örnekleri tespit edilerek bu hususta yapılabilecek geniş saha araştırmalarına kapı aralanabilir.

⁴¹ Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu’l-Fâsıl*, s. 367; Hatib, *Takyid*, 120.

⁴² A’zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı*, s. 44.

⁴³ bkz. *Müsned*, II, 158-226.

⁴⁴ Başaran, Selman, “Hadislerde Mana Rivâyetinin Sonuçları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, cilt: 3, yıl: 3, 1991, s. 74-75.

⁴⁵ Geniş izah için bkz. Hamidullah, *Muhtasar*, s. 36-96.

Bu bölümde, zamanın tahribatından kurtularak geleceğe intikal etmiş, ve-sika değeri taşıyan ve Ebû Hureyre'nin bazı rivâyetlerini ihtiva eden Hemmam b. Münebbih Sahîfesi'nde, diğer adıyla es-Sahîfetu's-Sahîha'da⁴⁶ yer almış ve râviler silsilesi yoluyla hadîs kaynaklarına intikal etmiş iki lafzî rivâyet örneği üzerinde durulacak. Sahîfe'de yer alan bu hadîs lafızları, hadîs kaynaklarına intikal etmiş diğer lafızlarla karşılaştırıldığında lafzî rivâyet açısından durumu ortaya çıkacaktır.

A. Örnek I

Sahîfe-i Sahîha'dan lafzî rivâyet durumu mukayeseli olarak incelenecek ilk örnek, Sahîfe'nin 85. hadîsidir. Hadîsin lafzî şu şekildedir.

"وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون ولا يتفلون فيها ولا يتمخون فيها ولا يتغوطون فيها آنيتهم وأمشاطهم الذهب والفضة ومجامرهم الألوّة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ ساقيهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا"

Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Cennete ilk girecek zümrenin yüzleri bedir gecesi gibi (parlak) olacak. Tükürmeyecekler, sümkürmeyecekler, abdest bozmayacaklar. Eşyaları ve tarakları altın ve gümüşten olacak. Buhurdanlıkları öd ağacından olacak. Üzerlerinden misk süzülecek. Her birinin iki zevcesi olacak; güzelliklerinden dolayı etlerinin arasından ilikleri görünecek. Aralarında ihtilâf, kalplerinde kin olmayacak. (Kalbleri) bir tek kalp gibi olacak. Sabah akşam Allah'ı tesbih edecekler."⁴⁷

Hadîs, Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Müsned*'inde, Abdullâh b. Ahmed → Ahmed b. Hanbel → Abdurezzâk b. Hemmâm → Ma'mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarikiyle Sahîfe'deki aynı lafızlarla yer alır.⁴⁸

Abdurezzâk b. Hemmâm'ın (v. 211/827) *Musannef*'inde, Ma'mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarikiyle ve

"قال أبو القاسم رسول الله صلى الله عليه وسلم إن أول زمرة تلج في الجنة وجوههم على صورة القمر ليلة البدر لا يتمخون ولا يبصقون ولا يتغوطون آنيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم الألوّة ورشحهم المسك لكل امرئ منهم زوجتان يرى مخ ساقها من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا"⁴⁹

⁴⁶ Aydınlı, "Sahîfe", DİA, XXXV, 523.

⁴⁷ Hamidullah, *Muhtasar*, s. 138.

⁴⁸ bkz. *Müsned*, II, 316.

⁴⁹ 'Abdurezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, Beyrût 1403/1983, XI, 413-414.

şeklindeki rivâyette sahifede geçen ‘صورهم’ yerine ‘جوههم’ lâfzı kullanılmış, yine ‘واحد’ lâfzı yerine ‘امرئ’ lâfzı kullanılmıştır. Yine manayı bozmayacak şekilde rivâyetteki ‘لا يمتخطون ولا يصقون’ ifadesi yerine de ‘لا يمتخطون ولا يصقون’ ifadesini kullanılmıştır. Bunların dışında manayı bozmayacak küçük bir iki takdim-tehir olmakla birlikte manalar ve lâfızlar birer bir aynıdır.

İbn Hibbân’ın (v. 354/965) *Sahîh*’inde, İbn Kuteybe → Ebu’s-Serâ → Abdurrezâk b. Hemmâm → Ma’mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarihiyle ve

"وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أول زمرة تلج الجنة صورهم على صورة القمر ليلة البدر لا يصقون فيها ولا يمتخطون فيها ولا يتغوطون فيها آيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم الألوّة ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ سوقهما من وراء اللحم لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم على قلب واحد يسبحون الله بكرة وعشيا"

lafzıyla yer alan rivâyette⁵⁰, *Sahîfe*’de yer alan “ورسحهم المسك” ifadesi bulunmamasında, diğer lafızlar birebir aynen yer almaktadır.

Buhârî’nin (v. 256/869) *Sahîh*’inde Muhammed b. Mukâtil → Abdullâh b. Mübarek → Ma’mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarihiyle ve

"قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يصقون فيها ولا يمتخطون فيها ولا يتغوطون آيتهم فيها الذهب وأمشاطهم من الذهب والفضة ومجامرهم الألوّة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ سوقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم قلب رجل واحد يسبحون الله بكرة وعشيا"

lafzıyla yer alan rivâyette⁵¹, “عَلَى قَلْبٍ وَاحِدٍ” ifadesi yerine mânâyı değiştirmeyen “قلب رجل واحد” ifadesi geçmekte, lâfzın geri kalanı her iki kaynakta aynen yer almaktadır.

Müslim’in (v. 261/874) *Sahîh*’inde, Muhammed b. Râfi → Abdurrezâk b. Hemmâm → Ma’mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarihiyle ve

"وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم "أول زمرة تلج الجنة، صورهم على صورة القمر ليلة البدر. لا يصقون فيها ولا يمتخطون فيها ولا يتغوطون فيها. آيتهم وأمشاطهم من الذهب والفضة. ومجامرهم من الألوّة. ورشحهم المسك. ولكل واحد منهم زوجتان. يرى مخ ساقهما من وراء اللحم، من الحسن. لا اختلاف بينهم ولا تباغض. قلوبهم قلب واحد. يسبحون الله بكرة وعشيا".

⁵⁰ İbn Hibbân, ‘Alâuddin ‘Alî, *Sahîhu İbni Hibbân*, Beyrût 1414/1393, XVI, 463-464.

⁵¹ Buhârî, *Bed’ul-halk* 8.

lafzıyla yer alan rivâyette⁵², "عَلَى قَلْبٍ وَاحِدٍ" ifadesi yerine mânâyı değiştirmeyen "قلب واحد" ifadesi yer almaktadır. Lafzın geri kalanı her iki kaynakta da aynıdır.

Tirmizî'nin (v. 279/892) *Sünen*'inde, Suveyd b. Nasr → Abdullâh b. Mübârek → Ma'mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tari-kiyle ve

"قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أول زمرة تلج الجنة صورتهم على صورة القمر ليلة البدر لا يبصقون فيها ولا يمشطون ولا يتغيطون آتيتهم فيها الذهب وأمشطهم من الذهب والفضة ومجارهم من الألوة ورشحهم المسك ولكل واحد منهم زوجتان يرى مخ سوقهما من وراء اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض قلوبهم قلب رجل واحد يسبحون الله بكرة وعشيا"

lafzıyla yer alan rivâyette⁵³, "عَلَى قَلْبٍ وَاحِدٍ" ifadesi yerine mânâyı değiştirmeyen "قلب رجل واحد" ifadesi yer almaktadır. Lafzın geri kalanı her iki kaynakta da aynıdır.

Yukarıda yapılan tahlilde görülüyor ki, hadîsin bütün rivâyetleri Ma'mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarikiyle gelmekte, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan lafız Sahîfe'deki lafızla birebir aynıken, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde kısa bir ifade eksikliği bulunmakta, diğer kaynaklarda ise kısa ifadeli müradif lafız farklılıkları bulunmakta ve bunların hiçbiri mânâyaya tesir etmemektedir.

B. Örnek II

Sahîfe-i Sahîha'dan lafzî rivâyet durumu mukayeseli olarak incelenecek ikinci örnek, Sahîfe'nin 4. hadîsidir. Hadîsin lafzı şu şekildedir:

"وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : مثلي كمثل رجل استوقد نارا فلما أضاءت ما حولها جعل الفراش وهذه الدواب التي يقعن في النار يقعن فيها وجعل يحجزهن ويغلبنه فَيَتَّقَحْنَ فيها فَدَاكَ مثلي ومثلکم انا أخذ بحجزکم عن النار هلم عن النار هلم عن النار هلم فتغلبوني تقتحمون فيها"

"Benimki ateş yakan bir adamın hâline benzer ki (ateş) etrafını aydınlattığı zaman, aleve giden pervaneler ve toprak üzerinde sürünen (hayvancık)lar, ateşin içine düşmeye başlarlar ve o adam onları oraya düşmekten korumak ister. Onlar ona üstün gelirler, oraya (ateşe) dalarlar. Bu benim ve sizin durumunuzdur. Sizi ateşten korumaya çalışırım ve size bağırırım: Ateşten kaçınız, ateşten kaçınız! (Fakat siz dinlemezsiniz) bana galip gelirsiniz ve kendinizi ateşe atarsınız."⁵⁴

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, Abdullâh b. Ahmed → Ahmed b. Hanbel → Abdurrezâk b. Hemmâm → Ma'mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarikiyle ve

⁵² Müslim, Cennet 17.

⁵³ Tirmizî, Cennet 7.

⁵⁴ Hamidullah, *Muhtasar*, s. 112.

"وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : مثلي كمثل رجل استوقد ناراً فلما أضاءت ما حولها جعل الفراش وهذه الدواب التي يقعن في النار يقعن فيها وجعل يحجزهن ويغلبنه فتتحمم فيها قال فذلکم مثلي ومثلکم انا أخذ بحجزکم عن النار هلم عن النار هلم عن النار هلم فتغلبوني فتتحممون فيها"⁵⁵ lafzıyla yer alan rivâyetinde "فَيَتَّقَمُونَ" te'kidli ifadesi yerine aynı mânâyı ifade eden "فتتحمم" lafzı yer almıştır. Müsned'deki rivâyetin lafzındaki tahkiyede Hz. Peygamber'in beyanının devamını ifade eden "قال" ziyade ifadesinden sonra "فَذَاكَ" lafzı yerine aynı mânâyı ifade eden "فذلکم" lafzı yer almıştır. Hadîsin lafzının geri kalanı her iki kaynaktaki aynıdır.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde, Ebu'l-Yemân el-Hakem b. Nâfi' → Şu'ayb b. Ebu Hamza → Ebu'z-Zinâd → Abdurrahmân b. Ğanm → Ebû Hureyre tarikiyle ve

"أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول إنما مثلي ومثل الناس كمثل رجل استوقد ناراً فلما أضاءت ما حوله جعل الفراش وهذه الدواب التي تقع في النار يقعن فيها فجعل ينزعهن ويغلبنه فيتحممن فيها فأنا أخذ بحجزكم عن النار وأنتم تتحممون فيها"

lafzıyla yer alan rivâyetinde⁵⁶, *Sahîfe*'de yer alan "يَحْجُزُهُنَّ" lafzı yerine aynı mânâyı ifade eden "ينزعهن" lafzı yer almış; yine *Sahîfe*'de yer alan "فَذَاكَ مَثَلِي" ifadesi ise yer almamıştır. Bunlar dışında her iki kaynaktaki lafızlar aynıdır. Bu rivâyet, Ebû Hureyre'den Ma'mer → Hemmâm tariki dışında bir tarikle nakledilmesine rağmen, lafzın *Sahîfe*'deki lafızla hemen hemen aynı olması senedin ve kaynağın sıhhati açısından dikkate değer bir husustur.

Müslim'in *Sahîh*'inde, Muhammed b. Râfi' → Abdurezzâk b. Hemmâm → Ma'mer b. Râşid → Hemmâm b. Münebbih → Ebû Hureyre tarikiyle ve

"وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم "مثلي كمثل رجل استوقد ناراً. فلما أضاءت ما حولها جعل الفراش وهذه الدواب التي في النار يقعن فيها. وجعل يحجزهن ويغلبنه فيتحممن فيها. قال فذلکم مثلي ومثلکم. أنا أخذ بحجزكم عن النار. هلم عن النار. فتغلبوني فتحممون فيها."

lafzıyla yer alan rivâyetinde⁵⁷, *Sahîfe*'deki "يقعن في النار" ifadesi yerine fiil zikredilmeden "في النار" ifadesi, "فَذَاكَ" lafzı yerine de aynı mânâyı ifade eden "فذلکم" lafzı yer almıştır. Hadîsin lafzının geri kalanı her iki kaynaktaki aynıdır.

İkinci örnek *Sahîfe* hadîsi ile ilgili yapılan tahlilde de görüldü ki *Sahîfe*'de yer alan lafızla diğer kaynaklarda yer alan lafızlar arasında kısa müradif ifadeler dışında lafız farklılıkları bulunmamakta, az sayıda ve kısa ifadeler şeklindeki bu farklılıklar da mânâyaya tesir etmemektedir.

Ebû Hureyre'nin bazı rivâyetlerini ihtiva eden es-Sahîfetu's-Sahîha'dan iki hadîsin lafzî rivâyet durumunu, aynı rivâyetin intikal ettiği sahâbe devri son-

⁵⁵ Müsned II, 312.

⁵⁶ Buhârî, Rikâk 26.

⁵⁷ Müslim, Fedâil 18.

rası yazılan hadîs kaynaklarındaki lafızlarla mukayeseli olarak ele alan yukarıdaki tahliller, sahâbî sahîfelerinin/hadîs kaynaklarındaki sahîfe muhtevalarının, lafzî rivâyet açısından değerine dikkat çekmektedir. Bu sahîfelerdeki hadîslerin şifahî olarak sonraki devir kaynaklarına dahi hemen hemen değişmeden intikal etmesi, Hz. Peygamber'in muhatapları ve hadîslerin lafzî rivâyetindeki hassasiyetleri mevsuk olan sahâbenin, sahîfelerinde ve hafızalarındaki lafızların nebevî beyanın aslına muvafakatına dair bir kanaat oluşturmaktadır. Şüphesiz ki Hz. Peygamber'e en yakın, âdil, en sika hadîs râvîleri olan sahâbîler, hadîsleri lafız ve mânâ olarak en iyi muhafaza edenlerdi.

VI. Hadîsleri Lafzen Rivâyetin Ehemmiyeti

Hadîslerin lafzının muhafaza edilerek rivâyet edilmesi, lafızların ihtiva ettiği mânâ ve fihkî sonraki nesillere noksanzıy taşıma açısından önemlidir. Çünkü hadîsler/sünnet, Kur'an'ın yine vahiy kaynaklı veya vahiyden mülhem tefsiri ve muhtevasının tatbikatı olmasının yanında, iman, ibadet, ahkâm, muamelât ve ahlâka dair birtakım esasları ve teferruatı da ihtiva etmektedir.

Hz. Peygamber'in, "Aranızda fıkıh bilgisi (hadîs) taşıyan niceleri vardır ki onu kendilerinden daha iyi anlayan kimselere nakledebilir."⁵⁸ hadîsi vb. beyanları, hadîslerin ihtiva ettiği mânâ ve muhtevanın geleceğe korunarak taşınmasının önemini vurgulamaktadır. Nitekim öncekilerin farkına varamadığı birçok inceliğe sonraki âlimler vakıf olabilmıştır.⁵⁹

Hz. Peygamber'in üslûbu da hadîslerin lafzen rivâyetinde hassasiyet gerektiren bir husustu. O, fasih konuşurdu; "cevami'u'l-kelim" sıfatına sahipti. Allah Resûlü'nün bu vasfı, hadîslerinin mânâ üzere rivâyetini güçleştirmekte ve beyanındaki lafız değişikliği mânânın bozulması ihtimalini taşımaktadır.⁶⁰ Hz. Peygamber'in ifadelerindeki fesahat, râvîlerin ifadelerinde yoktur.⁶¹ Bu sebeple bilhassa "cevami'u'l-kelim" sınıfına giren hadîslerin lafzen rivâyeti önem kazanmıştır.

Hadîslerin lafzının değişikliğe uğrayarak rivâyeti, mânâ kayması veya değişmesine sebep olabileceği gibi, lafız değişikliğinin râvî silsilesi içerisinde râvîden râvîye intikalde devam etmesi durumunda mânâyı muhafazada yetersiz kalması ve taşıdığı belâgat zenginliği ve inceliklerini kaybetmesi de muhtemeldir.

⁵⁸ Tirmizi, 'İlm 7; Ebû Dâvûd, 'İlm 10; İbn Mâce, Menâsik 76.

⁵⁹ bkz. Ahmed Naîm, *Tecrid-i Sarih*, Ankara 1970, I, 455.

⁶⁰ Pezdevî, Fahrüddîn 'Alî b. Muhammed, *Usûl*, (Keşfu'l-Esrâr şerhiyle birlikte), İstanbul 1308/1890, III, 775, 778; Suyûtî, Tedrîb, II, 60; Koçyiğit, Talat, *Hadîs Usûlü*, Ankara 2007, s. 220.

⁶¹ Serahsi, Muhammed b. Ahmed, *Usûl*, Kâhire 1372, I, 355.

Yukarıda sıralanan kaygılar sebebiyle, sahâbeden itibaren hadisle iştilal eden ilim ehli arasında lafzî rivâyete ehemmiyet verilmiş, hadislerin lafzen rivâyetini benimseyenlere de “ashâbu’l-huruf” denmiştir.⁶²

Lafzın muhafazası, dolaylı olarak mânâ ve fikhî muhtevanın da muhafazasını netice verdiği gibi, lafzın değışmesi, muhtevadan bazı şeylerin kaybı ihtimalini taşımakta ve hadislerin mânâ ve fikhının ortaya konmasında bazı ilmî ve fikhî müşkilâtı da beraberinde getirebilmektedir.⁶³ Nitekim İslâm fikhının tarihî seyri içerisinde hadislerin mânâ ile rivâyeti âlimler arasındaki ihtilafların ana amillerinden birisi olmuş⁶⁴; yaşanan fikhî ihtilaflarda büyük rol oynamıştır.⁶⁵

Lafzen rivâyetin zaruretine inanan ve mânâ rivâyetine cevaz vermeyen âlimler⁶⁶, mânâ inceliklerini kavrayamayan ve maksada vakıf olmayan kimse-lerin mânâyı esas alıp lafzı değıştirerek hadis nakletmesinin haram olduğu⁶⁷; rivâyet edilen hadisın lafzının korunmasının vacip olduğu hükmüne varmışlardır.⁶⁸

Hadislerin naklinde lafzî rivâyet esas olmakla birlikte, bu her zaman, her isnad ve her râvî için mümkün olmadığından, Hz. Peygamber devrinden itibaren mânâ ile rivâyet zarureti ortaya çıkmış, buna cevaz verilmiş ve hadislerin önemli kısmı mânâ ile rivâyet yoluyla intikal etmiştir.⁶⁹

VI. Sonuç

Hadislerin ilk râvîleri olan sahâbîler, Hz. Peygamber’in hadislerini ezberleyerek veya yazarak muhafaza etmiş ve nakletmişlerdir. Sahâbîlerin hadisleri yazdıkları malzemelere “sahîfe” adı verilmiştir. Sahâbî sahîfelerinden, sadece Ebu Hureyre’nin Hemmâm b. Münebbih’e yazdırdığı sahîfe günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze ulaşamayan diğer sahâbî sahîfeleri muhtevaları da hadis kaynaklarında yer almaktadır.

⁶² Hatîb, *Kifâye*, I, 552.

⁶³ Hadislerin mânâ ile rivâyetinin netice verdiği bazı ‘İlmî ve fikhî müşkillere dair geniş izahat için bkz. Başaran, “Hadislerde Mana Rivâyetinin Sonuçları”, s. 65-75; “*Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivâyeti Meselesi*”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, cilt: 3, yıl: 3, 1991, s. 51-64; Dayhan, Ahmet Tahir, “İlk Dönem Hadis Tarihinde “Mânâ ile Rivâyet” Meselesi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, cilt: 13, sayı: 1, 2000, s. 93-100.

⁶⁴ bkz. Cezâîrî, *Tevcîh*, I, 133-140.

⁶⁵ Cezâîrî, *Tevcîh*, II, 750.

⁶⁶ bkz. İbn Hazm, ‘Alî b. Ahmed, *el-İhkâm fî Usûli’l-Ahkâm*, Mısır 1345/1926, II, 89. İbnu’l-Esîr, Mubârek b. Muhammed, *Câmi’u’l-Usul*, Beyrût 1400/1980, I, 51; Nevevî, Muhyiddin Yahyâ bî Şeref, *Şerhu Sahîhi Muslim*, Mısır 1349/1930, I, 36.

⁶⁷ bkz. İbn Hazm, *İhkâm*, II, 89. İbnu’l-Esîr, *Câmi’*, I, 51.

⁶⁸ Nevevî, *Şerh*, I, 36; İbnu’l-Esîr, *Câmi’*, I, 51.

⁶⁹ Geniş bilgi için bkz. Başaran, “Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivâyeti Meselesi”, s. 51-64; Dayhan, “İlk Dönem Hadis Tarihinde ‘Mânâ ile Rivâyet’ Meselesi”, s. 93-100.

Sahâbeden bazıları, hadîs lafızlarının Hz. Peygamber'den duyulduğu şekilde rivâyet ve tebliğine/lafzî rivâyete itina göstermiştir. Bazı sahîfe sahibi sahâbilerin, hadîsleri doğrudan Hz. Peygamber'in lisanından yazıya dökmeleri ve sözlü rivâyeti de bunları esas alarak gerçekleştirmeleri, hadîslerin lafzî rivâyeti meselesinde üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Hz. Peygamber'in kendi ifadelerini ihtiva eden bu hadîsler, bilhassa ilk iki asırda kaleme alınmış kitaplarda daha fazla sayıda bulunmaktadır.

Araştırma içerisinde, Ebû Hureyre'nin bazı rivâyetlerini ihtiva eden es-Sahîfetu's-Sahîha'dan iki hadîsin lafzî rivâyet durumunu, aynı rivâyetin intikal ettiği sahâbe devri sonrası hadîs kaynaklarındaki lafızlarla mukayeseli olarak ele alan tahliller, sahâbî sahîfelerinin/sahîfe muhtevalarının, lafzî rivâyet açısından değerine dikkat çekmiştir. Bu sahîfelerdeki hadîslerin râviler silsilesi yoluyla şifahî olarak sonraki devir kaynaklarına dahi hemen hemen değişmeden intikal etmesi, Hz. Peygamber'in muhatapları ve hadîslerin lafzî rivâyetindeki hassasiyetleri mevsuk olan sahâbenin, sahîfelerinde ve hafızalarındaki lafızların nebevî beyanın aslına muvafakatına dair ilmî deliller oluşturmaktadır.

“Sahâbi Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri”

Özet: Hadîslerin ilk râvileri sahâbiler, Hz. Peygamber'in hadîslerini ezberleyerek veya yazma yoluyla muhafaza ederek nakletmişlerdir. Onlar, hadîsleri lafzen rivâyet etmeyi esas almıştır. Lafzen rivâyet, hadîslerin taşıdığı mânâyı tam olarak koruyup geleceğe taşıma açısından önemlidir. Lafızları korunarak nakledilmiş hadîsleri tespit için en önemli kaynak sahâbî sahîfeleridir. Hadîs kaynaklarındaki sahâbî sahîfelerinin muhtevaları incelendiğinde, lafzî rivâyet örneklerinin tahmin edilenden daha fazla olduğu görülecektir.

Atıf: Fahri HOŞAB, “Sahâbi Sahîfelerinin Lâfzen Rivâyet Açısından Değeri” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVI/2, 2018, ss. 93-105.

Anahtar Kelimeler: Sahâbe, sahîfe, hadîs, metn, lafzî rivâyet.